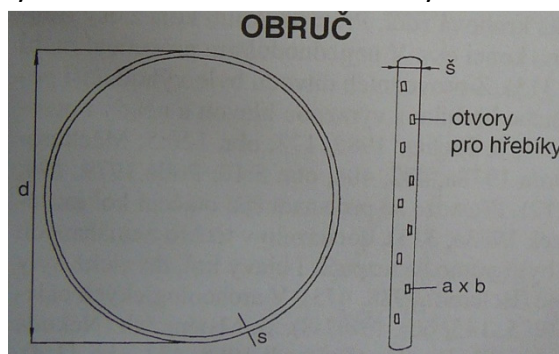

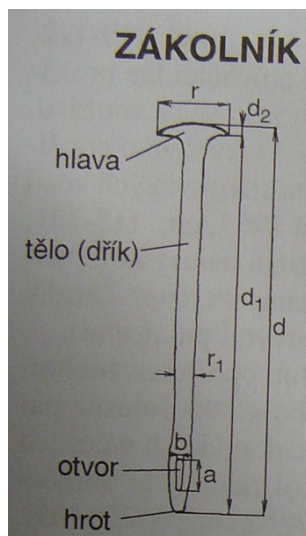
Vůz ve středověku

Vůz byl dopravní prostředek s koly, který sloužil k přepravě věcí, eventuálně lidí, nebo patřil mezi zemědělské vybavení či obecněji k provoznímu zařízení usedlosti. Existenci a používání vozů v daném prostředí lze prokázat podle jednotlivých dochovaných železných součástí (např. kování os a kol, ojí a prvků, sloužících ke zpevnění korby). I když je vzhledová a rozměrová variabilita středověkých vozů známa z ikonografických pramenů, jsou v archeologickém materiálu nálezy kompletních železných součástí, příslušejících původně k jednomu vozu, zatím výjimkou.

Kola patřila k důležitým částem vozu, která byla sestavována převážně ze dřeva. Proti opotřebením loukotí byly na vnější obvod kol nabíjeny buď hřebíky s vystouplými hlavicemi nebo krátké železné pásy, které kryly nejvíce namáhané dřevěné spoje (z vrcholného a pozdního středověku přibývá dokladů o kování kol železnými obručemi).

Kola vozů byla spojována dřevěnými osami. Část osy vyčnívající za kolo byla nazývána srážek. Na něm mohla být umístěna kruhová zděř. Proti smeknutí kola z osy sloužil zákolník, který byl zasunut do čtyřhranného otvoru na konci osy (nejjednodušší provedení ve podobě "dřevěného roubíku", ale výhodnější bylo používat železné zákolníky). Ačkoliv se pro snadnější otáčení kol mazaly jejich hlavy i příslušné části osy kolomazí, docházelo v namáhaných místech k rychlému opotřebení. Z tohoto důvodu bylo nutné zabezpečit i hlavy kol, do kterých byly vkládány kruhové železné zděře, zvané vložky či náboje.

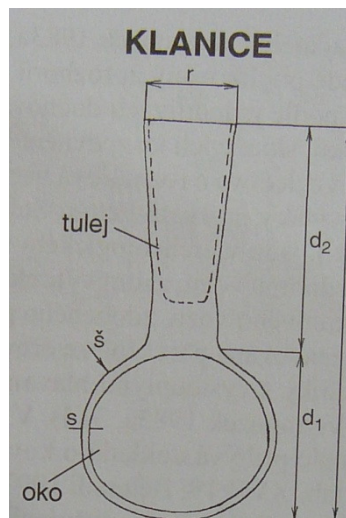

Další částí vozu byla dřevěná oj. Jako táhlo vozu sloužila ke spojení se zápřahem. Konec oje býval okován, někdy v podobě obloukovitě prohnutého železného pásu, nebo bylo táhlo opatřeno železnými pruty, případně masivní tulejí s kruhem pro poutání koně od hlavy.

Ke zpevnění korby sloužily líšně. Líšeň bylo označení pro vzpěru, podpírající ze stran svršek vozu o nápravy. Líšně byly upevněny na kolo železným kruhem s tulejí a směrem nahoru vybíhala z konce tuleje dřevěná vzpěra, která podepírala korbu.

Relativně rozmanitý soubor želez představují součásti zápřahu. Vedle funkčně určitelných želez, jako byly svorníky a kování vah, jehlice z jařma či součásti rozporek, jsou dochovány i nálezy, obecněji označované jako řetězové či řemenové rozdvójky, provazové průvlečky atd.

Nálezy ze Sezimova Ústí reprezentují téměř všechny dosud známé části vozů, které se skládaly ze železných součástí. Jsou zde doložena jako kování os a kol, tak i prvky, zpevňující nosnou část vozu (kování klanic), stejně jako součásti zápřahu (svorníky, kování vah atd.).

Ze Sezimova Ústí pochází 28 želez, souvisejících s existencí a používáním vozu. Mezi nimi jsou nejpočetněji zastoupeny masivní dlouhé hřebíky s výraznými hlavami. Většina z nich byla použita jako zákolník. Žádný ze železných nástrojů, které je možno spojovat s provozováním vozů, nepřísluší do 13. století, pouze jediný předmět z ústeckého levobřežního předměstí lze zařadit do poloviny 14. století a 23 nálezů z téhož předměstí lze datovat do tzv. zánikového horizontu lokality.

Statisticko-chronologické vyhodnocení nálezů železných součástí vozů ze Sezimova Ústí (sloupky pro 13., 1/2 14. stol. a ZH = nálezy z levobřežního předměstí).

	13. století	1/2 14. století	ZH	staré fondy	celkem
součásti vozů	0	1	23	4	28

Literatura: Rudolf Krajíc, Sezimovo Ústí: archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl I.- dopravní prostředky – součásti vozů